

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проекту Закону України "Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії генеруючими установками споживачів"

1. Мета

Метою прийняття акта є удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії генеруючими установками споживачів з урахуванням кращих світових практик з метою заміни поточної моделі "зеленого" тарифу новою моделлю, яка буде орієнтована на покриття власного споживання та не призводитиме до збільшення обсягу субсидіювання за рахунок інших споживачів, що відповідає цілі "Енергетична безпека", визначеної пунктом 9.1 Програми діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 № 471.

2. Обґрунтування необхідності прийняття акта

Питання стимулювання розвитку відновлюваної енергетики є одним із пріоритетів державної політики України в електроенергетичному комплексі та інструментом гарантування енергетичної безпеки держави та відповідає прагненню України стати рівноправним суб'єктом нової кліматично нейтральної політики ЄС (European Green Deal).

Зростання частки відновлюваних джерел енергії в енергетичному балансі країни передбачено Енергетичною стратегією України до 2035 року "Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність", схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 № 605, згідно з якою передбачено досягнення частки >25% відновлюваних джерел енергії в генерації електричної енергії у 2035 році.

Також, постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179 затверджено Національну економічну стратегію на період до 2030 року у якій визначено стратегічну ціль із формування частки генерації з відновлюваних джерел енергії в загальному виробництві електроенергії на рівні 25 % у 2030 році.

Стратегією енергетичної безпеки України, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04.08.2021 № 907-р, визначені стратегічні цілі забезпечення енергетичної безпеки держави та завдання з їх досягнення: здійснення обґрунтованого підвищення частки відновлюваних джерел енергії з урахуванням вимог забезпечення операційної безпеки систем енергозабезпечення та впливу на цінові параметри енергетичного ринку; запобігання посиленню залежності України від зовнішніх постачальників, забезпечення належного рівня диверсифікації енергетичних ресурсів та технологій, зокрема через економічно обґрунтоване зростання частки відновлюваних джерел енергії та місцевих джерел енергії в енергетичному балансі України.

Враховуючи створені державою правові, організаційні та економічні стимули, а саме запровадження моделі фіксованого "зеленого" тарифу,

впродовж останніх років в Україні спостерігається стрімке зростання генеруючих установок споживачів – приватних домогосподарств, які виробляють електричну енергію з енергії сонячного випромінювання. Так, з 2018 по 2022 рік сумарна потужність таких установок зросла більш ніж у п'ятеро і станом на початок 2022 року складає 1205 МВт (близько 45 тисяч одиниць). Також на початок 2022 року приватними домогосподарствами встановлено 57 кВт генеруючих установок з енергії вітру та 264 кВт комбінованих вітро-сонячних установок.

Разом з тим, поточна модель "зеленого" тарифу для приватних домогосподарств не стимулює власників таких електростанцій використовувати вироблену електричну енергію для власного споживання. Суттєва різниця між розміром "зеленого" тарифу (18,09 - 16,26 євроцентів за 1 кВт·год) та ціною на електричну енергію для побутових споживачів (1,44-1,68 грн/кВт·год відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 05.06.2019 № 483 зі змінами - ~4 євроценти за 1 кВт·год) спонукає власників таких генеруючих установок до максимізації відпуску дорогої електричної енергії в мережу з метою отримання прибутку, що призводить до ряду зловживань та стрімкого зростання витрат в тарифі на послуги з передачі електричної енергії, з якого покривається відповідна різниця. Так, у 2020 році обсяг витрат на виконання спеціальних обов'язків із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел для приватних домогосподарств становив 2,26 млрд грн (постанова НКРЕКП від 10.12.2019 № 2668). У 2021 році обсяг таких витрат становив 4,07 млрд грн (постанова НКРЕКП від 09.12.2020 № 2353). У 2022 році тарифом на послуги з передачі електричної енергії на 2022 рік (постанова НКРЕКП від 01.12.2021 № 2454) передбачається фінансування таких витрат в обсязі 4,6 млрд грн.

Подальше збільшення кількості таких установок за поточної моделі "зеленого" тарифу призведе до суттєвого збільшення витрат, закладених в тариф оператора системи передачі та відповідно витрат усіх споживачів. Це, в свою чергу може призвести до сповільнення розвитку відповідного напрямку відновлюваної енергетики через обмежені можливості фінансування. Крім того, у підсумку не буде досягнуто ключової цілі стимулювання, а саме наближення генерації до споживачів.

Також слід зазначити, що в ОЕС України почастишали кризові явища, пов'язані із надмірним зростанням виробництва електричної енергії генеруючими установками приватних домогосподарств. Стрімке збільшення потужності зазначених генеруючих установок та налаштування інверторного обладнання на максимальну видачу потужності призводить до проблем пов'язаних із контролем якості напруги у мережі, яка регулюється пунктом 4.2.2.1 ДСТУ EN 50160:2014 (у нормальних робочих умовах, за винятком періодів, під час котрих відбувались переривання напруги, змінення напруги не повинні перевищувати $\pm 10\%$ від величини номінальної напруги U^{\wedge}). При нормованих ДСТУ $220 + 10\% = 242$ В – максимальне значення напруги для однофазного приєднання досягає 250-280 В.

Крім цього, спостерігається зловживання, пов'язані із будівництвом сонячних електростанцій приватних домогосподарств без власного споживання електричної енергії. Зафіксовано будівництво сонячних електростанцій

потужністю понад 2 МВт на суміжних земельних ділянках (акт перевірки НКРЕКП ПАТ «Черкасиобленерго» від 20.07.2021 № 354). Таким чином, будуються промислові сонячні електростанції без отримання ліцензії на здійснення господарської діяльності з виробництва електричної енергії, без застосування процедури встановлення «зеленого» тарифу згідно з порядком встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії, затвердженим постановою НКРЕКП від 30.08.2019 № 1817, та які реалізують вироблену електричну енергію за «зеленим» тарифом для приватних домогосподарств, що перевищує розмір «зеленого» тарифу для суб'єктів господарювання на ~30%.

Разом з тим, у 20% сонячних електростанцій приватних домогосподарств споживання електричної енергії дорівнює нулю або наближається до нуля, при цьому весь обсяг електричної енергії виробленої генеруючими установками таких домогосподарств відпускається в електричну енергію за «зеленим» тарифом. Також, НЕК «Укренерго» зафіксовано, що в окремих домогосподарствах спостерігаються випадки невідповідності (перевищення) обсягів відпуску електричної енергії над встановленою (договірною) потужністю.

З метою забезпечення подальшого розвитку малої розподіленої генерації з відновлюваних джерел енергії споживачами (прозьюмерами) проектом Закону пропонується запровадження нової моделі підтримки, яка буде орієнтована на власне споживання та не потребуватиме додаткових фінансових витрат з боку держави та/або споживачів.

Так, система чистого вимірювання (механізм самовиробництва) – механізм стимулювання виробництва та споживання електроенергії з відновлюваних джерел енергії, який направлений на залучення інвестицій невеликих споживачів електроенергії в розвиток відновлюваних джерел енергії.

Цей механізм, що дозволяє споживачам, які виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії, використовувати надлишкові обсяги (понад спожиті обсяги) власної електричної енергії в наступний розрахунковий період. Тобто споживач отримує енергетичний кредит на відпущену в мережу надлишкову енергію, який він може використати в наступний період, коли споживання буде перевищувати виробництво.

Розрізняють два способи обчислення надлишкової електроенергії відпущеної в мережу - net metering (чистий облік) та net billing (чистий продаж).

Net metering (чистий облік) дозволяє споживачам, які виробляють електроенергію з альтернативних джерел енергії, використовувати надлишок відпущеної електроенергії в якості енергетичного кредиту для подальшого споживання в наступні розрахункові періоди.

Net billing (чистий продаж) дозволяє споживачам, які виробляють електроенергію з відновлюваних джерел енергії, отримувати грошовий кредит за надлишок відпущеної в мережу електричної енергії та використовувати його в наступний розрахунковий період, коли виробництво менше споживання.

Слід зазначити, що система net metering має ряд ризиків пов'язаних із волатильністю цін на електричну енергію. Так, постачальник придбавши у споживача надлишки електричної енергії в розрахунковому періоді має їх продати на ринку за ціною, що склалася у відповідний період із зобов'язанням повернути у наступному періоді енергію в енергетичних одиницях (кВт). Для цього у наступному розрахунковому періоді постачальник має придбати електричну енергію на ринку за ціною, що склалася у відповідному періоді. У разі зміни ціни на електричну енергію існують ризики, що постачальник у наступному розрахунковому періоді придбає електричну енергію для постачання споживачу дорожче ніж придбавав її у споживача у попередньому періоді і понесе фінансові збитки. Особливо такі ризики наявні для сонячних електростанцій, які продаватимуть надлишки у весняно-літній період (низьких цін), а купуватимуть електроенергію у постачальника в осінньо-зимовий період (високих цін).

Слід зазначити, що Координаційна група при Енергетичному Співтоваристві ECDSO-E рекомендує замість механізму net metering впроваджувати механізм net billing, оскільки net metering створює негативний вплив на інших споживачів та призводить до спотворення ринку електричної енергії. Рада європейських енергетичних регуляторів (CEER) у своєму позиційному документі щодо самоспоживання – CEER Position Paper on Renewable Energy Self-Generation September 2016, рекомендує уникати схеми net metering, оскільки це означає, що енергетична система використовується безкоштовно як сховище для зберігання електричної енергії.

Тому, проектом Закону пропонується запровадження системи net billing (механізм самовиробництва), тобто проведення взаєморозрахунків між постачальником універсальних послуг або електропостачальником та споживачем, у тому числі приватним домогосподарством та енергетичним споживачем, у грошових одиницях, що усуває ризики додаткового субсидіювання.

Також, проектом Закону пропонується надання можливості споживачу, який встановив генеруючу установку, призначену для виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії, споживати електричну енергію на власному об'єкті, якщо зазначена генеруюча установка має інше місцерозташування, проте приєднана до електричних мереж одного й того ж оператора системи розподілу що й споживач, і знаходиться на території здійснення діяльності відповідного постачальника універсальних послуг.

Такий підхід успішно діє у Литві, де споживач має можливість встановити сонячну електростанцію поза містом і, в той же час, споживати вироблену такою станцією електричну енергію на іншому об'єкті, зокрема в квартирі багатоквартирного будинку, використовуючи цифрові засоби обліку.

Разом з тим, система чистого вимірювання є розповсюдженою у світі та представлена на національному рівні в більш ніж 70 країнах. Також, переважна більшість штатів США та провінцій Канади використовують систему чистого вимірювання енергії на регіональному рівні.

На виконання кроку 391 Плану пріоритетних дій Уряду на 2021 рік, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.03.2021 № 276-р, підпункту б) підпункту 4 пункту 1 Рішення Ради національної безпеки і

оборони України від 30.07.2021 «Про заходи з нейтралізації загроз в енергетичній сфері», введеного в дію Указом Президента України від 28.08.2021 № 452/2021, та пункту 389 Плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2022 рік, затвердженого постановою Верховної Ради України від 15.02.2022 № 2036-IX, Міненерго за участі НКРЕКП, НЕК «Укренерго», ДП «Гарантований покупець» та із залученням USAID «Проекту енергетичної безпеки», Німецького енергетичного агентства – Deutsche Energie-Agentur (DENA), Німецького регулятора – Bundesnetzagentur розроблено проект Закону.

3. Основні положення проекту акта

Проектом акта передбачається:

запровадження системи чистого вимірювання net metering для забезпечення розвитку малої розподіленої генерації з альтернативних джерел енергії без додаткового фінансового стимулювання з боку держави та споживачів;

визначення термінів «приватне домогосподарство», «механізм самоспоживання», «активний споживач», «колективний споживач»;

визначення умов функціонування механізму самовиробництва;

запровадження нового договору купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва;

визначення категорій споживачів, які мають право використовувати механізм самовиробництва.

4. Правові аспекти

У цій сфері суспільних відносин діють:

Закон України "Про ринок електричної енергії";

Закон України "Про альтернативні джерела енергії";

Енергетична стратегія України до 2035 року "Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність", схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 № 605;

Національна економічна стратегія на період до 2030 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179;

Стратегія енергетичної безпеки України, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04.08.2021 № 907-р.

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація акта не потребує фінансування з державного та місцевих бюджетів.

6. Позиція заінтересованих сторін

Проект акта не стосується питань функціонування місцевого самоврядування, прав та інтересів територіальних громад, місцевого та регіонального розвитку, соціально-трудої сфери, прав осіб з інвалідністю, функціонування і застосування української мови.

Проект акта не стосується сфери наукової та науково-технічної діяльності.

7. Оцінка відповідності

У проекті акта відсутні положення щодо зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, містять ризики вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Також у проекті акта відсутні норми, що порушують права та свободи, гарантовані Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, та норми, що впливають на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків або створюють підстави для дискримінації.

Проект акта буде направлено до НАЗК для визначення необхідності проведення антикорупційної експертизи.

8. Прогноз результатів

Реалізація норм, передбачених проектом акта дозволить забезпечити розвиток малої розподіленої генерації електричної енергії з відновлюваних джерел енергії споживачами, що сприятиме збільшенню частки екологічно чистої електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії, у структурі загального кінцевого енергоспоживання при одночасному забезпеченні надійності енергопостачання.

Реалізація проекту акта матиме вплив на інтереси заінтересованих сторін.

Заінтересована сторона	Вплив реалізації акта на заінтересовану сторону	Пояснення очікуваного впливу
Оператор системи передачі	Позитивний	Зменшення витрат на виконання спеціальних обов'язків із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії для приватних домогосподарств.
Постачальники універсальних послуг	Позитивний	Зменшення витрат, пов'язаних із придбанням електричної енергії з альтернативних джерел енергії за «зеленим» тарифом у приватних домогосподарств.
Споживачі електричної енергії	Позитивний	Можливість будівництва об'єктів відновлюваної електроенергетики для забезпечення покриття власного споживання. Зменшення тарифу на передачу електричної енергії, що сплачується усіма споживачами.

Перший заступник Міністра

Юрій ВЛАСЕНКО

« ____ » _____ 2022 р.